

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
BÖLCSESZET- ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR
TÖRTÉNELEMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

Újváriné Tüskés Anna

Mária-kultusz, szenttisztelet, sokszorosított grafika: Ikonográfiai tanulmányok

Habilitációs tézisek

Budapest

2021

Bevezetés

Az évszázadokon átívelő Mária-kultusz és szentisztelet egyik csúcspontja a Magyar Királyságban a 17–18. század fordulójára tehető. A török kiűzésére irányuló háborúk és a rekatolizációs törekvések nagymértékben ösztönözték a vallásos életet, azon belül az Európa-szerte ismert és kedvelt kegyképek, kegyzobrok és szentek tiszteletét. Az itáliai, német és németalföldi kisgrafikai ábrázolások nem csupán folyamatos ihletői, hanem közvetítői is voltak a képeknek, szobroknak a magyarországi vallásosság felé. A köz- és magángyűjteményekben őrzött és a ma is szakrális környezetben található források feltárása, együttes tanulmányozása elengedhetetlen a transzregionális művészeti folyamatok és kölcsönhatások jobb megismeréséhez.

I. Kutatástörténeti megjegyzések

A vallási kultuszképek, kegykép- és kegyzobor-típusok nemzetközi elterjedésének elemzése jelentősen hozzájárul a vallási kultuszok társadalmi beágyazottságának megismeréséhez, elősegíti a művek értelmezését, s jó alapot kínál a régiók közötti művészeti érintkezések bemutatásához. Az egy-egy templom fő- vagy mellékoltárán elhelyezett kegyképmásolatok megválasztásában megnyilvánuló egyházi, szerzetesrendi vagy kegyúri döntések egyszerre fejezik ki az egyéni preferenciát, dokumentálják a külföldi utazásokat, jelzik a reprezentációs igényt és mutatják a társadalmi, politikai irányultságot. Lenyomatát adják a kor vallási áramlatainak, s jelzik az egyéni, családi, egyházi, dinasztikus vagy állami törekvéseket. A művészettörténeti feldolgozás csak akkor lehet teljes, ha támaszkodik a vizsgált képek és szobrok nemzetközi ikonográfiai kapcsolataira, kultusztörténeti összefüggéseire.

A 17–18. századi kegyképek és -szobrok történetének néprajzi, irodalomtörténeti és művészettörténeti elemzése jelentősen fellendült az elmúlt ötven évben, a nemzetközi ikonográfiai kapcsolatok feltárása azonban csak alkalmasszerűen van jelen a kutatásokban. Galavics Géza 1992-ben rámutatott a búcsújárások kutatásának interdiszciplináris feladatára, a Magyarországon tisztelt kegyképek prototípuskutatásának szükségességére Urbach Zsuzsa a győri kegykép kapcsán 1991-ben az elsők között hívta fel a figyelmet. Puskás Bernadett a máriapócsi kegykép kapcsán jelezte, hogy „elsősorban az ikonográfia területén várhatók érdekes eredmények: a prototípusok kérdésében, a filiaciók és egyes változatok kialakulása, terjedése vizsgálatában.” Buzási Enikő, Kerny Terézia, Knapp Éva, Szilárdfy Zoltán és Tüskés Gábor számos kutatása, újabban Sarkadi Nagy Emese késő középkori erdélyi oltárképekről szóló könyve rávilágított a sokszorosított grafika és az oltárfestészet összefüggéseire.

A *theatrum sacrum*ok (a műalkotásokkal kísért ünnepek) fennmaradt dekorációinak és leírásainak módszeres áttekintését Lengyel László végezte el 1990-ben megjelent tanulmányában, melyben a celldömölki bencés apátsági templom magyarországi, azon belül is főként Győr és Celldömölk körzetében ismert kultuszképeket ábrázoló, 1748-ban festett körmeneti pajzsait vizsgálta. A szakirodalom fontos tételei az elmúlt másfél évtizedből a mariazelli kegyszobor és kegykép 17–18. századi kultuszát a magyarországi filiációk és zarándoklatok tükrében bemutató 2004-es kiállítás és annak katalógusai, Serfőző Szabolcsnak a sasvári pálos templom és a kegyszobor kultuszát és ikonográfiáját feldolgozó, 2012-ben megjelent könyve, és Knapp Évának az andocsi ferences templom kegyszobráról szóló monográfiája.

A 18. századi magyarországi szenttisztelet ugyancsak több elemzés tárgya volt az elmúlt öt évtizedben. A külön is megvizsgált szentek közül kiemelkedik Nepomuki Szent János, Szent Vendel, a pestisszentek, Szent Márton, valamint az Árpád-házi szentek közül István, Imre, László, Margit és Erzsébet tiszteletének, ikonográfiájának elemzése. E szentek kevésbé gyakori ábrázolástípusai és további szentek tisztelete még számos vizsgálati lehetőséget nyújtanak.

A kutatások jelentős műhelyei az utóbbi két évtizedben a Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszékének *Devotio Hungarorum* sorozata 1994-től, a Kerny Terézia és Smohay András által a Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeumban rendezett konferenciasorozat 2010-től, valamint a Magyar Tudományos Akadémia – Pázmány Péter Katolikus Egyetem Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoportjának konferenciasorozata 2012-től. A Mária-kultusszal foglalkozó közelmúltbeli kiállítások miatt fontos kiemelni a Pozsonyi Városi Múzeum, a gyulafehérvári Muzeul National al Unirii és székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum munkatársainak ezirányú kutatásait.

Az újabb kutatások fontos tanulsága, hogy a kapcsolattörténeti elemzéseknek több tudományág és szakterület vizsgálatára együttesen kell támaszkodniuk, így például a grafikatörténet, az ún. szakrális néprajz, a peregrinációkutatás, az intézménytörténet, a gazdaságtörténet, orvostörténet, az irodalomtörténet és a vallástörténet eredményeire.

II. Célkitűzés, módszerek, források

A jelen kötet a történeti ikonográfia és a kultusztörténet elhanyagolt aspektusaira és emlékcsoportjaira vonatkozó elemzések gyűjteménye. Célja öt, a magyarországi vallásos kultúra európai érintkezéseinek szempontjából jelentős kegyképtípus – az Altató Mária, a Közbenjáró Mária, a Mariahilf, a częstochowai és a máriapócsi kegykép –, valamint öt szent – Szent István, Szent Imre, Szent Orsolya, Toulouse-i Szent Lajos és Szent Márton ábrázolásai –

ikonográfiai kapcsolatainak feltárása a magán- és közgyűjteményekben őrzött festmények és sokszorosított grafikák alapján. Négy kegyképtípusnál és két szentnél a kapcsolatok egészét próbálom megvilágítani, a máriapócsi kegykép és két további szent esetében az ábrázolásoknak csak egy szeletét, például a sokszorosított grafikai ábrázolásokat veszem szemügyre vagy egy ritka ikonográfiai típust vizsgálok.

A fő kérdések, melyekre választ kerestem kutatásaim során a következők: 1. van-e olyan magyarországi és magyar vonatkozású kegykép vagy -szobor, illetve szent, amelynek / akinek tisztelete a Magyar Királyság határain túlra is elterjedt, s ha igen, miért; 2. milyen előfeltételei és eszközei vannak egy külföldi kegykép vagy -szobor, illetve szent magyarországi recepciójának; 3. bizonyítható-e a sokszorosított grafika kultuszközvetítő és előkép-szerepe, és ha igen mennyiben a kultusztárgyak és a szentek magyarországi képzőművészeti ábrázolásain; 4. megfogható-e és ha igen, miben az átmenet a kultusz korszakából a modernitás korszakába? Vizsgálatomat nem korlátozom kizárólag a 18. századra, mivel az ikonográfiai és kultusztörténeti folyamatok rendszerint túlnyúlnak a század határain mindkét irányba.

A magyarországi búcsújáróhelyeknek kb. a kilencven százaléka Mária-kegyhely. A Mária-kegyképek külföldi ikonográfiai típusai között legnagyobb számban különböző itáliai típusok találhatók, melyek egy része – így elsősorban a Loretó-típus – osztrák, illetve bécsi közvetítéssel került Magyarországra. Az osztrák Mária-kegyképtípusok közül a legkedveltebb a Mariahilf, ezen kívül megtalálható még a mariazeili típus néhány változata, a matrei Vir dolorum-kegyszobor és Dürer Körtés Madonnájának egy-egy másolata.

A főként ikonográfiai szempontokat érvényesítő elemzés elsőbbségét a stíluskritikai nézőpont mellett elsősorban az indokolja, hogy a vallási kultuszképek nem művészi színvonaluk, hanem a velük kapcsolatban feljegyzett „csodás” események és azok tartós hagyományozódása révén kerültek kultusz középpontjába. A minőség szempontjának marginális voltát aláhúzza az itt vizsgált öt kegykép egymástól jelentősen eltérő művészi minősége: az egyik végpontban találjuk id. Lucas Cranach Mariahilf-képét, a másikban a máriapócsi ikont.

A kegyképek elterjedése egyáltalán nem a művészi minőségüktől függött. Az egyházi vezetők, szerzetesek vagy kegyurak gyakran láthatatlan, írott forrásokban ritkán megfogható hálózata határozta meg, hogy mely kegykép másolata került egy adott templom oltárára. Ezek a hálózatok nem pusztán azt jelölték ki, hogy mi előtt imádkozzanak a hívők, hanem azt is, hogy mely képekhez vagy szobrokhoz zarándokoljanak. A kultusz kollektív jelenségét, a képek történetét nem lehet megérteni a kapcsolati hálózatok és a vallástörténeti összefüggések ismerete nélkül. A magyarországi Mária-kultusz 18. századi alakulásához alapvető fontosságú

elemezni Esterházy Pál 1690-ben képekkel, majd 1696-ban jelentősen kibővítve, de képek nélkül kiadott, európai Mária-kegyképeket és -szobrokat bemutató művét. Ennek fő forrása Wilhelm Gumpfenberg bajor jezsuita 1657-től több kiadásban, rézmetszetekkel gazdagon illusztrálva megjelent, tudományos, politikai és vallási célt betöltő *Atlas Marianusa*. A két római tartózkodást leszámítva a Münchenben élt Gumpfenberg jórészt jezsuita rendtársaitól kapott információk alapján készítette el művét. Az 1659-es és az 1672-es kiadásban jelzett adatközlői között találjuk az osztrák rendtartományban a nagyszombatiként jelzett Turkovich Györgyöt (1641–1642 és 1652–1654 között a Nagyszombati Egyetem rektora), az „Iudenburg”-iként jelölt Michael Codellát és a bécsi Martinus Palkovicsot, aki hét rektori, hat kancellári és két teológiai kari dékáni évet töltött a Nagyszombati Egyetemen. Részben jezsuitáknak köszönhető, hogy az 1672-es kiadásban a Magyar Királyság hat kegyhellyel felkerült a Mária-kegyhelyek térképére.

E kegyhelyek közül csupán egy – Máriavölgy – szerepel Esterházy művének 1690-es, ugyanakkor mind a hat megtalálható az 1696-os kiadásában. Ha Gumpfenberg forrásait nézzük, látható, hogy három esetben rendtársára hivatkozik: Thosanus Pridoul azaz Toussaint Bridoul (1595–1672) francia jezsuita, Bernhard Geyer (1607–1676) osztrák tartományfőnök, Joannes Tamayo y Salazar (?–1672) spanyol történész. Egy esetben Rómában megjelent műre utal: Ivan Tomko Mrnavić (Szebenikó, 1580–Róma, 1637) boszniai püspök *Regiae sanctitatis Illyricanae foecvnditas* című művére (Romae, typis Vaticanis, MDCXXX [1630]). A Szűz Mária segítségéhez kötődő, két utolsó magyar vonatkozású történet más forrásokban is megjelent, például Joannes Eusebius Nierembergius *Trophaea Mariana seu de victrice misericordia Deiparae patrocinantis hominibus* [...] (Antverpiae, apud Viduam et haeredes J. Cnobbari, 1658) című művének harmadik könyvében.

Számos magyarországi, romániai és szlovákiai közgyűjteményben, továbbá három magyarországi magángyűjteményben tanulmányoztam ábrázolásokat. A magyarországi gyűjtemények közül a Szépművészeti Múzeum, a Magyar Nemzeti Galéria, a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnok, a Budapesti Egyetemi Könyvtár, a Magyar Néprajzi Múzeum Egyházi Gyűjteménye, a szekszárdi Wosinsky Mór Megyei Múzeum, a szentendrei Szerb Múzeum és a nyíregyházi Görög Katolikus Egyházi Gyűjtemény anyagával dolgoztam. Szlovákiában a három általam tanulmányozott gyűjtemény a Pozsonyi Városi Múzeum, a nagyszombati Nyugat-Szlovákiai Múzeum és a kassai Kelet-Szlovákiai Múzeum. Erdélyben a szatmárnémeti és a gyulafehérvári Püspöki Gyűjteményt, a gyulafehérvári Batthyaneum kiállítását és a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeumot ismerem legjobban. A

magángyűjtemények közül Borda Lajos, Csongor Dénes és Pálos Frigyes gyűjteményben volt lehetőségem kutatni.

A közép-európai közgyűjteményeken kívül több nyugat- és dél-európai múzeumban kutattam, legalaposabban talán a firenzeieket és a rómaiakat ismerem. A helyszíni tanulmányozást kiegészítettem a múzeumi adatbázisok és publikációs repozitóriumok vonatkozó anyagának feldolgozásával. A magyarországi évfordulók (pl. Szent Márton-év 2017-ben) és külföldi konferenciárészvételek ráirányították a figyelmemet olyan szentek (pl. Szent Orsolya és Toulouse-i Szent Lajos) magyarországi tiszteletére, akiket korábban itthon nem vagy alig kutattak.

A könyv tizenhárom fejezetet tartalmaz három részre tagolva. Az első részben tárgyalom négy Mária-kegykép magyarországi másolatait a különböző műfajokban. A szentisztelettel foglalkozó második részben két fejezetben a teljességre törekedve mutatom be egy-egy szent magyarországi művészeti ábrázolásait külföldi ikonográfiai kapcsolataikkal együtt. Három rövid fejezetben a szentek egy-egy ritka ikonográfiai típusát vizsgálom, egy fejezetben egy templomi freskóegyüttes ikonográfiai programjának forrásait elemzem. A harmadik rész fejezetei a sokszorosított grafika szerepét világítják meg három különböző forráscsoporton.

Eredmények

A könyvben a 18. századi Magyar Királyság három kiemelkedő kegyképének (a győri, a nagyszombati és a pócsi), két, külföldről behozott kegyképtípusnak (Mariahilf, Częstochowa), és öt szentnek a szakrális művészetben megnyilvánuló tiszteletét és ikonográfiáját vizsgáltam a köz- és magángyűjteményekben fennmaradt források alapján.

A Mária-kultusz és a szentek tisztelete sok évszázados múlta tekintenek vissza, ikonográfiájuk számos átalakuláson ment át. A 17. század végén és a 18. század elején gyakorivá váltak a török kiűzéséhez, a rekatolizációhoz és a pestisjárványokhoz kapcsolódó kultuszképek és más vallásos ábrázolások, felerősödtek a környező országok képzőművészetével fennálló ikonográfiai kölcsönhatások.

A 18. századi magyarországi vallásos művészetet erőteljesen befolyásolta a környező országokból származó kegyképek, kegyszobrok másolatainak elterjedése a közösségi és az egyéni használatban. A megváltozott társadalmi, egyházi és politikai környezet az előző századokénál fokozottabb mértékű külső és belső migrációt tett lehetővé. Itália, az osztrák és német tartományok mellett Csehország és Lengyelország vált a legnagyobb számú

magyarországi zarándokot fogadó országgá. A régi és új vissza- és betelepülő szerzetesrendek ismert és ismeretlen Mária-kegyképeket, szentkultuszokat és új ikonográfiai hagyományokat hozták magukkal.

Az első kérdés, amire választ kerestem, az volt, hogy van-e olyan magyarországi és magyar vonatkozású kegykép vagy szobor, illetve szent, amelynek / akinek tisztelete a Magyar Királyság határain túlra is elterjedt, s ha igen, miért. A vizsgálat szerint két magyarországi eredetű, illetőleg magyar vonatkozású, Közép-Európa szerte elterjedt kegykép van: a czeštochowai és a máriapócsi. A 14. századi „czeštochowai” kegykép másolatait és kultuszát a magyar eredetű pálos rend terjesztette el Horvátországban, Itáliában, Ausztriában, Ukrajnában és főként Lengyelországban, s az török kiűzése után Lengyelországból Magyarországra visszatelepülő szerzetesek hozták magukkal a 18. században. A máriapócsi kegykép elterjedése német nyelvterületen elsősorban annak köszönhető, hogy az eredeti kegyképet császári parancsra a bécsi dómba vitték, s a császári pár hatékonyan támogatta tiszteletét.

A második kérdés az volt, hogy milyen előfeltételei és eszközei vannak egy külföldi kegykép vagy szobor, illetve szent tisztelete magyarországi elterjedésének. E tekintetben fontos, de korántsem új tanulság; hogy minden itt bemutatott kultusz tárgy és szentkultusz magyarországi elterjedése egyházi vezető, világi kegyúr, uralkodócsalád vagy szerzetesrendi törekvés eredménye. Minél több tényező hat együttesen ezek közül, annál erősebb és szélesebb körű lesz a művészeti ábrázolásokban is megnyilvánuló tisztelet. A közvetlenül Írországból érkezett győri kegykép egész Európában elterjedt ikonográfiai prototípusának szöveges és képi forrása a 12–15. századi misztikus szerzők *Énekek éneke* értelmezésében jelölhető meg, amely a megtestesülés gondolatára helyezi a hangsúlyt: Isten lelki egyesülésére Krisztus által Máriával, és minden emberi lélekkel. Új eredmény a temesvári templomokban tisztelt, eddig számba nem vett Mariahilf-képek eredetének a bemutatása e tágabb kontextusban.

Az Európa-szerte elterjedt kegyképeknek gyakran helyi elnevezései vannak, ami elfedi, hogy valójában ugyanarról a típusról van szó. Amit Csehországban Klatovy Madonnának hívnak, azt Magyarországon Buda-krisztinavárosi vagy Budakeszi-makkosmáriai kegyképnek nevezik, noha mindhárom ugyanannak a Vérző Mária (Madonna del Sangue / Maria Blut) képtípusnak a különböző másolata. Mindegyiknek megvan a maga eredetlegendája: a Buda-krisztinavárosi képet a Milánótól 125 km-re északnyugatra, a Val Vigezzo-ban lévő Re település Santuario della Madonna del Sangue kegyképéhez a pestistől való megmenekülésért hálából elzarándokló budai kéményseprő polgár hozta haza magával; a Klatovy Madonna-képet egy Re-i kéményseprő vitte magával Klatovy-ba; a Budakeszi-makkosmáriai kép egy itáliai származású budai festő műve, aki ismeretlen minta után dolgozott. Csak a legnagyobb

tisztelettel övezett képtípusok neve ugyanaz minden országban, mint pl. a csestochowai Máriáé. Van olyan típus, aminek két névváltozata van, mint például a Mariahilf (Segítő Mária) vagy passzai Mária.

Egy-egy ikonográfiai típusnak (pl. Hodigitria vagy Pietà) többféle változata terjedt el Közép-Európában, melyek között csak apró eltérések vannak. Ha összehasonlítjuk a pozsonyi dóm, a sasvári kegytemplom és a prágai Szent Jakab templom Pietà-szobrát, azt látjuk, hogy az utóbbi kettő igen közel áll egymáshoz, egyedül Mária és Jézus bal karjának az érintkezési módja tér el egymástól.

A környező országok számos kultusztárgya közvetítő híján egyáltalán nem jutott el a Magyar Királyságba. Ilyen például a fehérhegyi (Bílá Hora / Weißer Berg) Győzelmes Boldogasszony (Panny Marie Vítězná, S. Maria de Victoria) vagy a bajor Neukirchen beim Heiligen Blut Mária a gyermek Jézussal kegyszobra.

A harmadik kérdésre, hogy bizonyítható-e a sokszorosított grafika közvetítő szerepe, és ha igen, mennyiben a kultusztárgyak és a szentek magyarországi képzőművészeti ábrázolásain, a válasz Szent Orsolya késő középkori és barokk oltárképeinek, illetve a Bagó nyomda illusztrált ponyvanyomtatványainak tanúsága szerint egyértelműen igenlő. A kutatás egyik fő hozadéka Szent Orsolya magyarországi tiszteletének és ikonográfiájának feltárása. A hun–magyar rokonság feltételezése révén magyar vonatkozásúnak tartott szent legkorábbi fennmaradt ábrázolása a 14. századi falképeken és oltárokon jelenik meg. A török hódoltság után a 17. század végén letelepített, a leánynevelésben Magyarországon is úttörő munkát végző orsolyita rend újra felkarolta és terjesztette tiszteletét. Fennmaradt ábrázolásai szorosán követik a német területen ismert ikonográfiai típusokat, melyek fa- és rézmetszetes formában terjedtek szerte Európában. Ebből a szempontból fontos hangsúlyozni E. S. Mester és Israel van Meckenem sokszorosított grafikai munkásságának magyarországi hatását. Metszeteik imakönyvekben szentképként, mintakönyvekben oltárok, falképek, szobrok, miniatúrák és kályhacsempék előképéül szolgáltak. A kutatás során feltárult Szent Orsolya ábrázolásainak egy új, eddig jórészt ismeretlen, 18. századi szakasza több oltárképpel, melyek párhuzamba állíthatók itáliai és németországi metszetekkel, festményekkel. Művészeti kvalitásaik mellett e művek tanúsítják a művészek közötti közvetlen vagy közvetett kapcsolatok jelentőségét és a sokszorosított grafika hangsúlyos közvetítő szerepét.

A vizsgált kultuszkép-másolatok és szenteket ábrázoló képek, szobrok különböző társadalmi rétegeknek készültek: találunk köztük nemes anyagokból készült faragványokat, igényes festményeket, kódexekbe ragasztott kvalitásos rézmetszeteket, üvegeképeket és filléres ponyvanyomtatványokat. A kegyképek és kegyszobrok másolatai változatos anyagokból

készültek, és nagyon eltérő kvalitást mutatnak. Csak a legtiszteltebb, legszélesebb körben elterjedt kegyképekkel történt meg, hogy nemcsak két-, hanem háromdimenziós másolatokat is készítettek róluk. Id. Lucas Cranach Mariahilf-képének elefántcsontból, kőből és fából faragott másolatai egyaránt ismertek, ábrázolása ötvöstárgyakon is megjelent. A vizsgált kegyképek közül ez tűnik a leggazdagabb jelentéssel bírónak: a 17–18. század fordulóján és a 18. század első felében „törökverő” és pestis ellen óvó kegyképhez a század második felében és a 19. században mindenféle betegségben szenvedők fordultak. Az első világháború idején ismét katonai jelentést vett fel: az Osztrák-Magyar Monarchia katonáit I. Ferenc József a passauai Madonna oltalmába ajánlotta.

A negyedik kérdésre, hogy megfogható-e és ha igen, miben az átmenet a kultusz korszakából a modernitás korszakába, a válasz a Mariahilf másolatok 19. századi változatai, a máriapócsi kegykép sokszorosított grafikai ábrázolásai és a Bagó nyomda illusztrált ponyvanyomtatványainak tanúsága szerint egyértelműen igenlő. A Mariahilf 19. századi másolatai közül néhányon megfigyelt színváltozat mutatja a színszimbolika ismeretének eltűnését: a Mária tisztaságára utaló kék köpeny és a szeretetére utaló piros ruhaszín elvesztette jelentését. A 19. század első felében a pócsi kegykép Jézusának virágja könyvre cserélődött, jelezve, hogy többé nem fontos, vagy elfelejtődött a „hervadhatatlan virág” motívum jelentése. A kép és a szöveg viszonyának fellazulása, a kegyképek felcserélhetővé válása tetten érhető a Gyurián-Bagó nyomda több ponyvanyomtatványán. Az 1850-ben megjelent, *Szűz Máriát tisztelő szarándok* című 24 lapos kiadvány tizenegy metszete általánosságban megfelel a Máriához szóló imádságoknak, de ikonográfiai szempontból nem áll összhangban az aláírással: a metszet nem azt ábrázolja, amit az aláírás tartalmaz, a szöveg pedig nem utal konkrét búcsújáróhelyre. A Lourdes-i jelenések történetét elbeszélő 1882-es nyomtatványt egy *Mariahilf*-litográfiával illusztráltak, itt tehát egyáltalán nincs kapcsolat a szöveges tartalom és a kép között. Ez a jelenség tulajdonítható egyszerűen nyomdai / kiadói gondatlanságnak vagy a korábban létezett jelentés elveszésének.

A Gyurián-Bagó nyomda ponyvanyomtatványai révén korábban ismeretlen szenteket, csodatörténeteket ismerhetett meg és bevett ikonográfiai megoldások leegyszerűsített, formulaszerű változataival találkozhatott a magyarországi olvasó. Így jutott el Magyarországra a 19. században a korábban csak Észak-Itáliában, bajor, osztrák és cseh területen tisztelt vértanú, Szent Korona legendája, a tetszhalottan eltemetett várandós mantovai asszony és a kővé vált szőlő története. Az ikonográfia teljes sematizálódását tanúsítják a Mária és a szentek tiszteletével kapcsolatos ponyvafüzetek egy-egy motívumra redukált fametszetei.

Az elért eredmények tovább differenciálhatók – többek között – a Magyarországon népszerű többi külföldi eredetű kegykép tiszteletének és ikonográfiájának, köztük a genazzanói Jó tanács Anyja (Madonna del Buon Consiglio / Madonna von Guten Rat), a Brünni (Brno) Fekete Madonna, a lehajtott fejű Mária (Mater Amabilis / Madonna mit dem geneigten Haupt), a skapuláris Madonna és a Vera ikon (Veronika kendője) másolatainak elemzésével. A szentek közül érdemes lenne külön is megvizsgálni például Szent Anna ábrázolásainak ikonográfiai típusait, előképeit, a képtípusok hagyományozódását.